

Kaynakça Gösterimi / Citation:

APA: Yılmaz, M. (2021). Hz. Peygamber'in Aile Hayatına Yönelik Âyetlerin Değerlendirilmesi - Medenî Süreler Bağlamında-. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(14): 191-226. <https://doi.org/10.34086/rteusbe.1028450>

Chicago: Yılmaz, Muhammet. "Hz. Peygamber'in Aile Hayatına Yönelik Âyetlerin Değerlendirilmesi -Medenî Süreler Bağlamında-." *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/13 (2021): 191-226.

HZ. PEYGAMBER'İN AİLE HAYATINA YÖNELİK ÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ -MEDENÎ SÜRELER BAĞLAMINDA-¹

The Organization and Arrangement of Prophet Muhammad's Family Life in Medinan Surahs

Muhammet Yılmaz

Doç.Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı,
muhammet.yilmaz@erdogan.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8766-1183

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 25 Kasım / November 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Aralık / December 2021

Yayımlanma Tarihi / Published: 31 Aralık / December 2021

İntihal: Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun şekilde hazırlanmış ve intihal taramasından geçmiştir.

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
/ Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Studies, Rize, 53100 Turkey.
All rights reserved. E-ISSN: 2149-2239

¹ Bu makale, "Kur'an Nuzûlünün Medine Dönemi" konulu sempozyumunda (X. Tefsir Akademisyenleri Buluşması; Kahramanmaraş: 17-19 Mayıs 2013) sunulmuş ve aynı isimle Kahramanmaraş Belediyesi tarafından kitaplaştırılmış olan eserde "Medeni Sürelerde Hz. Peygamber'in Aile Yapısından Örnekler" ismiyle yer almış olan bildirinin tashih edilmiş halidir.

Öz: Bu makalede, ahlâkıyla Kur'an'ın canlı halini temsil eden Hz. Peygamber'in aile hayatında insanların aile mutluluğuna ışık tutacak hususlar medenî sûreler bağlamında aktarılmaya çalışılacaktır. Başlangıçta, İslam'dan önceki dönemde gerek dinî yapıda gerek sosyal kurumlarda ve gerekse cahiliye toplumunda aile yapısının nasıl teşekkül ettiğine ve ailede en önemli görevi üstlenmiş olan kadına nasıl bakıldığına kısaca değinilecektir. Sonrasında, İslâm'ın aile ve kadına yaklaşımı Kur'an ve sünnet perspektifinden önceki sistemlere kıyasla değerlendirilecek. En sonunda ise, aile hukukunun ana hatlarıyla işlendiği Ahzâb ve Tahrim sûreleri başta olmak üzere, diğer medenî sûrelerde Hz. Peygamber'in aile hayatına ışık tutan hususlar ele alınarak ailenin tanzimine yönelik olarak ortaya çıkan hususlar maddeler halinde aktarılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Medenî, Sûre, Hz. Peygamber, Aile, Tanzim, Teşekkül

ABSTRACT: In this article, it is tried to inform about basic points of family life of prophet Muhammad, which light the way for people in their family life. In this framework, it is firstly pointed out how family organized both in religious structure and social institutions before Islam, and how woman was seen, who took the most important duty on. Later it is compared the approach of Islam to family and woman with former systems. In the end, it is put forth the matters which shed light on the family life of Prophet Muhammad by means of Medinan surahs, particularly Ahzab and Tahrim which contains the main lines of family law, and it is estipulated the basic points which arised for the organization of family.

Key Words: Medinan, Surah, Muhammad (PBUH), Family, Arranging, Organization

GİRİŞ

Köken ve başlangıç olarak ilk insan Hz. Âdem (a.s.) ile eşi Hz. Havva'ya kadar uzanan (en-Nisa 4/1; es-Sâd 38/70-71; el-Hucürât 49/13) ve böylece yeryüzünün en eski sosyal yapılarından biri olan aile; doğum, evlilik ve süt bağıyla birbirlerine bağlı olan fertlerin meydana getirdiği sosyal ve dinî bir kurumdur. Nesli devam ettirme ve bireylerine güven verme işlevi yanında aile, kültürel değerleri gelecek nesle aktarma noktasında da önemli derecede görevler üstlenmektedir.²

Dünyevî hayatı ve uhrevî geleceği itibariyle bireyin huzur ve mutluluğunu hedef edinen İslâm dini, ferdin eğitiminin ilk ocağı olan ve bir anlamda toplumun temel taşlarından sayılan aile müessesine ve bunun başlangıcı olan evlenmeye (nikah) ayrı bir önem vermiştir.³ Buna göre aile, sosyal bir kurum olması yanında dinî bir mahiyet de arz etmekte; nikâhlanıp aile kurmak, hac gibi malî ve bedeni bir ibadet olmaktadır. Nitekim evlenmeyi gerekli kılan şer'î, akli ve tabii sebepler yanında Kur'an'da insanı aile yuvası kurmaya teşvik eden yüz civarında âyet bulunmaktadır. Çünkü varlık âleminin süsü, yaratılmışların en şerefli ve yeryüzünde Allah'ın temsilcisi olan insanlığın kendisini ortaya koyabilmesi ve kendinden bekleneni yerine getirebilmesi için yardımlaşma ve dayanışmaya ihtiyacı vardır. Bu yardımlaşma ve dayanışma İslâm'a göre merkezden uzağa doğru olmakta yani aile, komşu, millet (kavim), ümmet (İslam milletleri) ve insanlık dairesi içinde gerçekleşmektedir. Görüleceği üzere dairenin başlangıcında ve merkezinde aile bulunmaktadır.⁴

1. İSLAM ÖNCESİ BAZI TOPLUMLARDA VE DİNLERDE AİLE

Aile konusu, farklı şekillerde de olsa ilk insanla beraber her toplumun gündeminde yer almış ve önemini korumuştur. Bu süreç zarfında, toplumdaki psiko-sosyal, ekonomik, siyasi ve ahlâki durumlar, aile kurumunu olumlu ya da olumsuz şekilde etkilemiş; aileyi oluşturan bireyler de devirlere, bölgelere, sosyal, iktisâdî ve dinî yapıya göre değişmiştir. İslam'ın önemle üzerinde durduğu ve toplumun huzuru için her açıdan inşa etmeye çalıştığı aile yapısına

² Mehmed Akif Aydın, "Aile", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 199; M. Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslam Ahlâkı* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1979), 199.

³ Ali Bardakoğlu ve diğerleri (Heyet), *Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi: İlimler, Kavramlar, İsimler, Hükümler, Mekânlar* (İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1988), 92.

⁴ Hayreddin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995), 198; 328-329.

geçmeden önce gerek eski toplumlarda ve İslam öncesi dinlerde gerekse vahye ilk muhatap olan Arap yarımadasında aile yapısının ne şekilde teşekkül ettiğini ve ailede en önemli görevi üstlenmiş olan kadına bakışın nasıl olduğunu kısaca aktarmaya çalışalım.

1.1. İslam Öncesi Toplumlarında Aile

Kadın ve erkeğin toplumsal hayata başlaması ile ortaya çıkıp çeşitli değişmelerle bugün de varlığını devam ettiren ve toplumun temel dinamiği olma özelliğini koruyan aile, eski ve orta çağda büyük babanın hâkimiyeti altında toplanmış kalabalık bir yapıya sahipti. Kadınlar, çocuklar, torunlar, gelinler, esirler, cariyeler ve hizmetçilerle birlikte herkes tek bir atanın emrinde ve ona mutlak olarak bağlıydılar.⁵ Örneğin Eski Hind aile hukukunda önceleri kadının hâkim olduğu anaerkil aile tipinden, erkeğin söz sahibi olduğu ataerkil aile sistemine geçiş yapılmıştır. Bu ailede kadın; evlenme, miras ve diğer ilişkilerde hiçbir hakka sahip kılınmamıştır. Budizm'in kutsal kitabı Vedalar'da ise kadın; kasırgadan, ölümden, zehirden ve yılandan daha kötü bir mahlûk olarak nitelendirilmiştir.⁶

Ataerkil aile yapısının hâkim olduğu Eski Yunanlılarda ise durum değişmemiş; kadın bütün haklardan mahrum bırakılmış ve hayatı boyunca akrabası olan bir erkeğin otoritesi altında kabul edilmiştir. Romalılarda ise aile, doğrudan doğruya baba tarafından idare edilmiş; -ilk dönemlerde- babaya çocuklarını öldürme, başkalarına satma gibi yetkiler verilmiştir. Kadın ise tıpkı köle gibi hüküm görmüştür. Eski Çin'de de önceleri anaerkil olan aile düzeni, sonraları ataerkil sisteme dönüşmüş, kadın daha da aşağılanmış ve kendisine ad bile verilmemiş; bir iki üç şekilde sayı ile çağırılmıştır.⁷

1.2. Yahudi ve Hıristiyanlıkta Aile

İslam'ın aile yapısını ve ailede olması gereken dayanışmayı anlayabilmek ve bu hususta getirdiği yeniliği görebilmek için İslam'dan önce; özellikle Yahudi ve Hıristiyanlıktaki aile müessesini ve ailenin temel ögesi olan kadının durumunu bilmek gerekmektedir.

Bugünkü mevcut Tevrat'a dayanan Yahudilikte aile, sosyal ve dinî açıdan bir önem arz etmekte hem ataerkil hem de çok eşlilik özelliği taşımaktadır. Evlenmemenin günah sayıldığı Yahudi inancında, evlilikler genellikle İsrail oğulları arasında yapılmakta ve boşanma meşru kabul edilmektedir. Kadın konusunda ise, Tevrat'ın bazı bölümlerinde kadına iyi muamele edilmesi gerektiği söylenirken

⁵ Aydın, "Aile", 2: 196.

⁶ Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1995), 20; Mehmet Dikmen, *İslam'da Kadın Hakları* (İstanbul: Cihan Yayınları, 1989), 11.

⁷ Ali Çelik, *Ahzab Sûresine Göre Aile Hukuku* (İstanbul: b.y.y., 1999), 18-20.

diğer bazı yerlerde de Âdem'i yoldan çıkardığı için lanetli bir yaratık olduğu anlatılmaktadır.⁸

Hıristiyan aile yapısı da Yahudilikte olduğu gibi dinî bir kurum olarak kabul edilmiştir. Ailede kocanın hakimiyeti ön planda tutulmuş; sadece erkek için yaratıldığına inanılan kadının, kocasına Rabbine tabi olduğu gibi tabi olması emredilmiştir. Adem'e yasak meyveyi yediren ve aslî suç denilen günahı işletenin kadın olduğuna inanıldığı içindir; ki bu durumda kadın, günahın anası, fitnenin odağı ve kaçınılması imkânsız bir kötülük kaynağıdır. Yahudilikten farklı olarak Hıristiyanlıkta tek eşlilik esastır ve boşanma yasaktır. Ancak bu durum, Hıristiyan dünyasında pek çok sosyal ve ahlaki problemlere sebep olmuş, eşinden ayrılma imkânı bulamayanlar gayrimeşru ilişkiler kurmuş; dolayısıyla da aile yapısının manen bozulmasına yol açmıştır.⁹

1.3. İslam Öncesi Cahiliye Geleneğinde Aile

İslam öncesi cahiliye¹⁰ döneminde ailenin bağımsız bir varlık olduğunu söylemek oldukça zordur. Çünkü aile bireyleri kabilenin bir parçası sayılıyordu. Aile genellikle ataerkildi ve erkekler istedikleri sayıda kadınla evlenebiliyor; istedikleri zaman da onları boşayabiliyordu. Erkeklerin cinsel arzularını tatmin aracı olarak görülen kadınla, âdet dönemlerinde bir odada oturulmuyor ve beraber yemek yenilmiyordu. Bunun yanında erkek gibi savaşamadığı, ailenin namus ve şerefini koruyamadığı düşüncesiyle kız çocuklarına ailede değer verilmiyordu.¹¹

⁸ Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), 368.

⁹ Ali Rıza Temel, *Mutlu Bir Yuva Nasıl Kurulur, Nasıl Korunur* (İstanbul: Harf yayınları, 2006), 15-16.

¹⁰ Hicaz bölgesindeki Arap toplumunun İslam öncesi inanç, düşünce ve davranış tarzları dinî kullanımda "cahiliye" diye isimlendirilmektedir. Cahiliye kelimesinin kolektif Müslüman bilinçteki anlam içeriği ise tamamen olumsuzdur. Çünkü bu kelime İslami kaynaklarda zemmedici bir dille kavramlaştırılmıştır. Kelimenin Kur'an'daki kullanımı bu kavramlaştırmada belirleyici olmuştur. Zira cahiliye kelimesi Medine döneminde nazil olan dört ayette- Al-i İmran 3/154; el-Mâide 5/50; el-Ahzâb 33/33; el-Fetih 48/26- geçmekte ve bu âyetlerin tümünde zemme yol açan hususlara işaret edilmektedir. Aynı şekilde hadislerde de İslam öncesi dönemdeki birtakım kötü davranışlar ve âdetler cahiliye nitelemesiyle zemmedilmektedir (Mustafa Öztürk, "İslam Öncesi Arap Toplumunda Ahvâl-i Şahsiyye Hukuku", *Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumunu Sempozyumu*, İstanbul, 8. Türkiye Tefsir Akademisyenleri Buluşması, 1-3 Temmuz 2011 (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı-İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü, 2011), 229.

¹¹ Süleyman Ateş, *İslam'da Kadın Hakları* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996), 11-12; Cahiliye döneminde aile yapısı için ayrıntılı olarak bkz. Öztürk, *İslam Öncesi Arap Toplumunda Ahvâl-i Şahsiyye Hukuku*, 229-274.

Kısacası Kur'an'ın nüzulü öncesinde ve nazil olduğu dönemde gerek Arap toplumunda gerekse diğer ilkel ve beşerî hukuk sistemlerinde aile yapısı ciddi bir reforma ihtiyaç duyuyordu.

2. İSLAM'DA AİLE

İslam'da aile hem huzur bulunan hem neslin devamını sağlayan hem de kişiyi dince günah sayılan çeşitli kötülüklerden koruyan bir yapıdır.¹² Ailedeki her bireye küçük ya da büyük görev ve vazifeler yüklemiştir; eşlerin birbirlerine, anne-babanın çocuklarına, çocukların anne-babasına karşı görev ve sorumluluklarını hatırlatmış, bunların yerine getirilmesini taraflara emretmiştir. Örneğin, İslam ailesinde reis babadır ve baba evin her türlü ihtiyacını, aile bireylerinin geçimini, huzur ve mutluluğunu sağlamakla yükümlüdür (el-Bakara 2/233; en-Nisâ 4/34; Buhârî, Nikah, 81; Müslim, İmâre, 20; Zekât, 38). Bunlar yanında çocuğun isminin konması, sünnet ettirilmesi, Kur'an'ı ve dinini öğrenmesi, geçimini temin etmek için meslek sahibi olması, evlenip yuva kurması gibi uzun vadede sorumlulukları da bulunmaktadır (el-Bakara 2/233; Tâhâ 20/132; Müslim Birr, 147; Ebû Davud, Edeb, 69; Salat, 26; İbn Mâce, Edeb, 3; Tirmizî, Birr, 1, 13; Mevâkitü's-Salat, 127). Kadın da eşinin hukukundan, evinin idaresinden, malının muhafazasından ve iffetinden mesuldür.¹³

Birçok toplumda olduğu gibi İslam aile yapısı da ataerkildir. Ama eski Hint'te, eski Yunan'da, Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve cahiliye Arap toplumunda var olan yapıdan farklıdır. Zira İslam'da aile reisinin, bireyler üzerindeki yetkisi diğerlerine oranla son derece sınırlıdır. Aynı şekilde İslam, Arap toplumunda yaygın olan kız çocuklarını öldürme âdetini şiddetle yasaklamış ve ahirette bunun hesabının kendisine sorulacağını açıkça belirtmiştir (et-Tekvîr 81/9). Yine İslam'da, Yahudilik ve Hıristiyanlık inançlarının aksine ilk günahın vebalini insan taşımamaktadır; çünkü Hz. Âdem'i kandıran kadın değil şeytandır (el-Bakara 2/36; el-A'râf 7/20). Bütün bu hususlar yanında, erkeğin toplumsal hayatta üstlendiği ağır sorumluluklar nedeniyle hak ve yetki bakımından kadına karşı kısmî bir üstünlüğe sahip olması bir ihtiyaç ve zaruret olarak görülmüştür.¹⁴

Kısacası, tarihî gelişimi içerisinde aile içi birçok uygulamayı, toplumsal şartları ve ihtiyaçları dikkate alarak geliştirmiş olan İslam, aileye verdiği önem ve gerçekleştirdiği değişikliklerle bu küçük birimi

¹² Aydın, "Aile", 2: 199.

¹³ İbrahim Canan, "Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı Sempozyumu* İstanbul, 2-3 Nisan 1988 (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1988), 204.

¹⁴ Aydın, "Aile", 2: 199.

toplumun atomu haline getirmiştir. Her şeyden önce toplumdaki bireylerin bir şekilde aile ortamına girmesini ve buradaki eğitimden faydalanmasını hedeflemiş; aileyi, toplumun üzerinde hayat bulduğu, geliştiği, sağlıklı ve güzel ürünler verdiği ana kaynak olarak takdim etmiş ve bu ortamda filizlenen eğitilmiş bireylerle toplumu yapılandırma yoluna gitmiştir. Çünkü tarihsel süreç içerisinde tevhit inancından uzaklaşan toplumlarda, birçok konuda olduğu gibi evlilik ve aile hayatında da olumsuzluklar yaşandığı bir gerçektir.¹⁵

2.1. Kur'an'da Aile

Aile, sosyal hayatın merkezi ve ana çekirdeği konumunda bulunduğu içindir ki, Kur'an'a göre yalnızca bedeni bir birliklilik olarak algılanmamış, aynı zamanda kurulması dinen gerekli bir kurum olarak görülmüştür. Buna karşın, evlilik dışı tüm ilişkiler yasaklanmış; özellikle zina büyük günahlardan sayılmış ve buna başvuranlar ağır ifadelerle kınanıp cezalandırılmıştır.¹⁶

Kur'an-ı Kerim'e göre aile, anne-baba, evlat ve hizmetçi(ler)den müteşekkildir. Bu durumu ana hatlarıyla Nûr Sûresi, 24/58-61. âyetleri tespit etmektedir. Söz konusu âyetlerde, evlerde ayrı ayrı veya toplu yemek yenilebilecek kişiler sayılarak ailenin genişleyebilecek nihaî sınırları¹⁷ belirtilmiştir: “Babalar, anneler, halalar, teyzeler, dayılar, amcalar, erkek-kız kardeşler, yeğenler...” Ayrıca Hz. Peygamber bu aileye, azatlıları ve halifeleri de dâhil etmiştir.¹⁸

Kur'an, Peygamber (s.a.v) hanımlarının şahsında bütün Müslüman kadınlara hitap ederek cahiliye devrinin aile ve kadın ile ilgili çarpık anlayışlarını yıkmış; ahlak ve dindarlık üzere kurulmuş olan Hz. Peygamber'in aile hayatını ideal ve en güzel örnek aile modeli olarak takdim etmiştir. Aynı zamanda, aileye ilişkin yapıda gerçekleştirdiği değişiklikler ile bu kurumu, toplumun üzerinde hayat bulduğu, geliştiği ve güzel ürünler verdiği ana merkez olarak takdim etmiş; toplumdaki her bireyin aile ortamında yetişmesini ve buradaki

¹⁵ Mustafa Aydın, *İlk Dönem İslam Toplumu Şekillenışı*, İstanbul: Pınar yayınları, 1991, s. 207; Faima İsrailova, *Kur'an'ın Anlatımıyla Aile Hayatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bili Dalı, 2006, 12-14.

¹⁶ el-En'am, 6/151; el-İsra, 17/31; el-Furkan, 25/65; İbrahim Sarıçam, *Hz. Peygamber'in Çağımıza Mesajları* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 22.

¹⁷ Âyet “kendi evleriniz” diye başlamaktadır. “Evlat” ve “eşler”, kendi'nin içinde zaten olduğu için onlar zikredilmemiştir. Dolayısıyla ailede asıl olan, anne, baba ve evlatlardır. Günümüzde buna çekirdek aile denmektedir. Ancak âyet, sayılan kesimlerin “toplucu” yemelerine izin vermekle “geniş aile”yi caiz görmektedir (İbrahim Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, 204).

¹⁸ Ebû Abdillah Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beirut: Dâru Sadr, 1960), 4: 75.

eğitimden yararlanmasını hedef göstermiştir (en-Nisa 4/3; el-A'râf 7/189; el-Bakara 2/187; en-Nahl 16/72; en-Nür 24/31-32; er-Rûm 30/21; ez-Zümer 39/6; el-Hucûrat 49/13; en-Nür 24/32; Buhari, Nikâh, 1).

2.2. Sünnet'te Aile

Her konuda olduğu gibi insanoğlunun günlük hayatının en önemli bölümlerinden birini oluşturan aile hayatı için de örnek kişilik, yine Hz. Peygamber'dir (el-Ahzab 33/6). Zira Yüce Allah, peygamber ailesinin sıradan bir aile olmayıp, herkes için örnek bir aile olduğunu (el-Ahzab 33/21, 32-33); o'nun müminlere kendi canlarından daha yakın, hanımlarının da annelerimiz mevkiinde bulunduğunu müminlere bildirmiştir (el-Ahzab 33/6).

Hz. Peygamber (s.a.v) de, Kur'an'ın ortaya koyduğu hususları pratik olarak en güzel şekilde ailesinde hayata geçirmiş, iffet, hayâ, sadakat, güven, dürüstlük, sevgi, saygı, fedakârlık, tertip, düzen ve haklara saygı gibi aile mutluluğunun temelini teşkil eden prensipleri canlı olarak ailesinde tatbik etmiştir. Böyle bir aileden, sadâkat timsali Hatice'ler; bilgi ve hikmet kaynağı Âişe'ler; sevgi, saygı ve merhametin evlada dönüştüğü Fâtıma'lar; edep örneği Hüseyin'ler ve Hasan'lar yetişmiştir.¹⁹ Kısaca tüm bu güzellikler, kutlu elçinin yuvasında insanlık için birer sembol haline gelmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), birçok hadisinde ailenin önemine işaret etmiş ve ailenin bir huzur yeri olduğunu belirtmiştir. Aile reisi olarak bir Müslümanın aile bireylerine nasıl davranması gerektiğini yaşayarak öğretmiş,²⁰ bu sahada insanlığa, bugün için her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğumuz evrensel nitelikli prensipler bırakmıştır.²¹ O, aile içi iletişimde özellikle sevgi, hoşgörü ve yardımlaşma ilkesini esas almış; eşleriyle, çocuklarıyla ve akrabalarıyla iletişim kurarken bu hususlara dikkat etmiş; sevgisini, sözleriyle ve davranışlarıyla bizzat göstermiştir. Zaman zaman da onlarla şakalaşmıştır. Ev işlerinde eşlerine yardım etmiş, onların her türlü sıkıntılarıyla yakından ilgilenmiş ve onlara her konuda destek olmuştur. Akraba ile ilişkilerin yani sıla-i rahimin önemine dikkat çekmiş; onlarla yakından ilgilenmiş ve iletişimi hiçbir zaman kesmemiştir.²² O halde bize düşen görev, bu mükemmel insanın her

¹⁹ Murat Sülün, *Kur'an Kılavuzu; Mutlak Gerçeğin Sesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 223.

²⁰ Sarıçam, *Hz. Peygamber'in Çağımıza Mesajları*, 24-26.

²¹ Sadık Eraslan ve Ekrem Keleş, *En Güzel Örnek Hz. Peygamber* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 75.

²² Eraslan, *En Güzel Örnek Hz. Peygamber*, 76-78; Recep Kılıç ve diğerleri, *Hz. Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 129-131.

halini incelemek ve bunu nesilden nesile aktarmaktır. Çünkü bu mübarek aile, hayatın her türlü tatlı ve acı sahnelerini yaşamış, hicret, baskı, iftira, savaş, yokluk ve daha nice sıkıntıları gülerek karşılamış ve bunları insanlığın kurtuluşu için koşarken ayağının taşa değmesi gibi basit olaylar kabul etmiştir.²³

3. MEDENÎ SÜRELERDE HZ. PEYGAMBER'İN AİLE HAYATINDAN ÖRNEKLER

Allah (c.c.) tarafından Hz. Peygamber'e yirmi üç yılda indirilmiş olan Kur'an-ı Kerim'in sûreleri tefsir alimlerince "Mekkî" ve "Medenî" şeklinde tasnife tabi tutulmuştur. En yaygın görüşe göre Mekkî-Medenî ayırımındaki ölçü hicrettir. Buna göre hicretten önce nazil olan sûreler Mekkî, hicretten sonrakiler de Medenî kabul edilmektedir.²⁴

Hz. Peygamber'in aile hayatı da bu minvalde Mekke ve Medine dönemi olarak ikiye ayrılmaktadır. Mekke dönemi de "Doğumundan Peygamberliğine Kadar Rasûlullah'ın Aile Hayatı" ve "Peygamberlik Verildikten Sonraki Aile Hayatı" şeklinde taksimata tâbidir. Milâdî 571 yılı Nisan ayının yirmisinde dünyaya teşrif eden Hz. Peygamber'in Mekke hayatının ilk süreci, çocukluğu ve gençliğiyle yoksulluk içerisinde geçmiştir. İlk evliliğini kendisi 25 yaşında iken 40 yaşında dul bir kadın olan Hz. Hatice ile gerçekleştirmiştir. Kendisine peygamberlik verildikten sonra da Mekke döneminde aile hayatında bir değişiklik olmamıştır. Eşi Hz. Hatice'nin vefatından sonra peygamberliğin onuncu yılının Ramazan ayında Hz. Sevde binti Zem'a ile evlenmiştir. Mekke döneminde hayatını tek kadınla geçirmiş olan Hz. Peygamber, Medine döneminde birden çok kadınla evlenmiş ve aile hayatıyla ilgili birçok âyet inmiştir.²⁵

Kur'an-ı Kerim'in Medine'de nâzil olan kısmı incelendiğinde görülmektedir ki, Mekke döneminde belirlenen esaslar yanında Müslümanların müstakil bir yönetime, yurda, topluma ve istikrarlı bir hayata sahip oluşlarına bağlı olarak bir kısım prensipler yeniden vazedilmiş gerek ailede gerekse toplumda uyulacak kurallar ana hatlarıyla belirtilmiştir. Şimdi de Rasûlullah (s.a.v)'in, Medenî sureler

²³ Sadreddin Gümüş, "Rasûlullah'ın Aile Hayatı İle İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirilmesi", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı Sempozyumu*, İstanbul, 2-3 Nisan 1988 (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1988), 153-154.

²⁴ Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Tahkik: Ahmed b. Ali (Kahire: Dâru'l-Hadis, b.y.y.), 1: 48-49.

²⁵ Sadreddin Gümüş, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed (s.a.v)'in Aile Hayatı* (İstanbul: Ravza Yayınları, b.y.y.), 59; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2005), 61-68, 73-81.

çerçevesinde aile hayatına yön veren hususları maddeler halinde açıklayalım:

3.1. Aile Hayatı: Çok Eşlilik (Teaddüd-i Zevcât)

Toplumların hayat tarzları, kültürleri, kadın-erkek nüfus oranları, ekonomik imkânları ve bölgesel şartlarıyla yakından alakalı olan çok eşliliğin insanlık tarihinde yaygın bir geçmişi bulunmaktadır. Birçok millet ve toplumlarda çok eşliliğin uygulama alanı bulduğunu tarihi kaynaklardan öğrenmekteyiz. Aynı şekilde, Kitab-ı Mukaddes'te Hz. İbrahim'in (Tekvin, Bab, 16/1-4), Hz. Yakub'un (Tekvin, Bab, 29/20-30), Hz. Davud'un (Tekvin, II. Samuel 5/13-16), Hz. Süleyman'ın (Tekvin, I Krallar, 11/3; Neşideler Neşidesi, 6/8) ve İsrail oğullarının diğer peygamberlerinin (Tekvin, Huruç, 18/2-4; Sayılar, 12/1) çok eşli oldukları bildirilmektedir. İncil'de de çok eşliliği yasaklayan herhangi bir kayda rastlanmamaktadır.²⁶ Çok eşlilik, cahiliye dönemi Araplar arasında da yaygın bir uygulama olup evlenilecek kadınların sayısında da bir sınırlama bulunmamaktaydı.

İslam dini ise, inananları tek eşliliğe teşvik etmekle birlikte, zaruri şartlar söz konusu olduğunda birden fazla evliliğe ruhsat tanımış ve bu tür evlilikleri bir hukuka bağlamıştır. Çok eşlilik konusunda Hz. Peygamber'in özel bir durumunun olduğu şüphesizdir. Zira teaddüd-i zevcat hakkındaki şeriatın, onun hevasından doğmadığını kesinlikle bilmekteyiz. Bu şeriat, ona melek vasıtasıyla vahiy olarak gelmiş ve Allah Rasûlü de onu ümmete lisaniyle aktarmıştır.²⁷ Nitekim Kur'an'da Hz. Peygamber'in evlilik ve aile hayatını ortaya koyan ve ona yön veren pek çok âyet bulunmaktadır. Ancak bu âyetler, zaman zaman kimi önyargılı kimseler tarafından istismar edilmiş ve Rasûlüllah'ın gerek ailesi gerekse evlilikleri zan altında bırakılmıştır. Oysa söz konusu âyetler bilinçli bir şekilde incelendiğinde, zihinlerde yerleştirilmeye çalışılan ve yalnızca rivayetlere dayanan bu hususların âyetlerle uyum içerisinde olmadığı görülmekte ve gerçek açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.²⁸ Şimdi bu âyetler ışığında konuyu değerlendirelim:

“Ey Peygamber! Mehirlerin verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana

²⁶ “Teaddüd-i Zevcat” hakkındaki genel şeriat, sebepleri, uygulanma şartları, İslam öncesi şeriatlarda ve toplumlarda çok kadınla evlilik hususuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve bu konuyu istismar ederek İslam aleyhinde ilk kullanan kişi olan Dimeşk'li Yuhanna'nın iddialarına cevaplar için bkz. Ebû Zehre, *Şeriatu'l-Kur'an: Min Delâili İ'câzih* (Kâhire: Silsiletu's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1961), 18-20; 27-31.

²⁷ Ebû Zehre, *Şeriatu'l-Kur'an*, 27.

²⁸ İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Mehmet Yolcu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 1: 577.

helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini peygambere hibe eden mümine kadını, diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında müminlere neyi farz kıldığımızı biliriz. (Bu hususta ne yapmaları lâzım geldiğini onlara açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın.” (el-Ahzab, 33/50)

Bu âyeti kerime ile Hz. Peygamber’in hangi kadınlarla evlenmesinin kendisine helal kılındığı belirtilmekte ve onun ailevi durumunu düzenlemektedir. Âyette geçen “mihirini verme”, “ganimet olarak alma” ve “hicret etmiş olma” kayıtları ise zorunluluk olmayıp sadece birer tercihten ibarettir.

Siyer kaynakları, bu âyetlerin indiği sırada Hz. Peygamber’in nikâhlı olarak dokuz hanımla evli olduğunu bildirmektedir. Bir rivayete göre, Ahzab 50. ve 51. âyetler²⁹ birlikte inmiş, 52. âyet³⁰ ise daha sonra inmiştir. 52. âyet indikten sonra da Hz. Peygamber hiçbir hanımını boşamamış ve başka bir kadınla da evlenmemiştir. Ancak Rasûlüllah’ın Hudeybiye Barış Antlaşmasından sonraki sene, yani hicretin sekizinci senesinde gerçekleştirilen umre sırasında evlendiğini bildiren rivayet doğru ise, bu takdirde 52. âyet bu umreden sonra yalnız olarak inmiştir. Eğer bu her üç âyet de beraber inmiş ise bu takdirde sekizinci senede inmiş sayılmalıdırlar.³¹

Âyette Hz. Peygamber’e evlenmesi helal kılınanlar şunlardır:

3.1.1. Mehrini vererek evlenmiş olduğu hanımları

Mehir; erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mal olup³² âyetlerle sabittir (el-Bakara 2/237; en-Nisa 4/4, 25; el-Mâide 5/5). Sahih rivayetlere göre Rasûlüllah (s.a.v) de, nikâhladığı kadınlara mehir olarak 12 okiyye, yaklaşık 500 dirhem vermiştir. Ancak Ebû Süfyan kızı Ümmü Habîbe’yle evlenirken onun mihirini Habeş kralı Necaşi 400 dinar olarak vermiştir. Bir de Hayber’in fethinde elde edilen Hz. Safiye’yi azat edip öylece onunla evlenmiş ve cariyeyi azat etmeyi mehir saymıştır.³³

²⁹ “Ey Muhammed! Bunlardan (hanımlarından) dilediğini geri bırakırsın, dilediğini yanına alırsın. Uzak durduklarından dilediklerini yanına almanda da sana bir günah yoktur. Bu onların gözlerinin aydın olması, üzülmeleri ve hepsinin de kendilerine verdiği razı olmaları için daha uygundur.” (el-Ahzab, 33/51).

³⁰ “Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetler.” (el-Ahzab, 33/52)

³¹ İzzet Derveze, *Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, 1: 577-578.

³² İsmail Karagöz, *Aile ve Gençlik* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 32.

³³ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1991), 9: 4882.

Bir görüşe göre bu cümleden kasıt, mehrini vereceği her hanımla evlenmesinin o'na helâl kılındığı şeklindedir. Buna göre âyet, mahrem olmaları dışında bütün hanımlarla evlenmeyi o'na mubah kılmaktadır. Cumhûr'a göre ise bu ifadeyle, "Biz, senin nikâhın altında bulunan hanımlarını sana helâl kıldık. Çünkü bu kadınlar seni dünya ve âhirete tercih etmişlerdir" denmiş olmaktadır. Bu açıklamaya göre bu buyruk, Peygamber (sav) hakkında işi dar tutmaktadır.³⁴

3.1.2. Ganimet olarak alınan ve mülkü olan cariyeler

Savaş neticesinde esir alınan kadınlar (cariyeler) de o'na helâl kılınmıştır. Nitekim Hz. Safiyye, Hz. Cüveyriye, Hz. Reyhâne, ve Hz. Mâriye annelerimizi azad ederek nikâhı altına aldığı rivayet edilmektedir.³⁵

3.1.3. Mekke'den hicret eden amca, hala, dayı ve teyzekızları

Bu ifadeyle ilgili olarak iki görüş bulunmaktadır: 1. Akrabaları arasından ancak İslâm'a girmiş olanlar kastedilmiştir. 2. Bu hanımlar arasından ancak Medine'ye hicret edenler o'na helâl kılınmıştır. Çünkü hicret etmeyen kemal bulamaz, kemal bulamayan kimsenin de her bakımdan kemale ermiş, üstün, şerefli ve büyük olan Peygamber (s.a.v)'e eş olması uygun düşmez.³⁶ Böyle bir sınırlandırmanın amacının göç eden kadınları ödüllendirmek olduğu da söylenmiştir.³⁷

3.1.4. Kendisini mehirsiz/karşılıksız olarak Peygamber'e hibe eden mümine kadınlar

Bu cümle, Peygamber (s.a.v)'e özgü evlilik çeşitlerinden birine ışık tutmaktadır. Şöyle ki Rasûlüllah öncelikle, vecibelere uygun olarak eş olacak hanımı talep eder ve mehrini verirdi. Fakat bunun yanında, bazı mümine kadınlar bağış olarak kendilerini o'na arz ediyorlardı. Kuşku götürmeyecek bir gerçektir ki, bu tür evlilikte amaç, o'nun akrabılığı ve hısımlığı şerefine nail olmak ve Peygamber hanımı gibi üstün bir hürmete kavuşmaktır. Yüce Allah da bu âyetle hanımlık şerefine içtenlikle duyulan isteğe bağlı olarak Peygamber'e onlardan dilediklerinin isteklerine müspet cevap vermeyi mubah kılmıştır.³⁸

³⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Tahkik: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006), 19: 179-180.

³⁵ Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 4. Baskı, 1998), 3: 653.

³⁶ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberi, *Tefsiru't-Taberi: Câmiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru İbn Hazm-Dâru'l-A'lâm, 2002), 12: 28; Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 19: 181.

³⁷ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce ve Mehmet Yolcu (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 8: 343.

³⁸ Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1: 581-582.

Hız. Peygamber'in bu şekilde evlilik yapıp yapmadığı hususunda farklı görüşler vardır. Hız. Aişe'den rivayet edilen "Ben, kendilerini Rasûlüllah'a hibe eden kadınları ayıpladım. Hiç kadın, kadınlığını hibe eder mi derdim" (Buhari, Nikah, 29; Müslim, Reda, 49) şeklindeki sözü, Rasûlüllah'ın bu şekilde evlilik yaptığına işaret etmektedir. Hız. Aişe'nin bu ifadesinin hafife alma ya da ilahi iradeden hoşnut olmama anlamında olmayıp, eşler arasındaki samimiyetten ileri geldiği belirtilmektedir.³⁹ Kendisini Rasûlüllah'a bağışlayan kadınların ise el-Hâris kızı Meymûne, Ensar'dan olan ve yoksulların anası kabul edilen Huzeyme kızı Zeynep, Câbir kızı Ümmü Şerik ve Hâkim kızı Havle'nin olduğu rivayet edilmektedir.⁴⁰ İbn Abbas ise, Hız. Peygamber'in bu suretle yani hibe yoluyla hiçbir kadınla evlenmediğini söylemiştir.⁴¹

Kurtubî'ye göre âyetteki "mümine" kaydı, kâfir bir kadının Rasûlüllah'a helal olmadığına işaret etmektedir. Her ne kadar Ehl-i Kitap'ın hür kadınlarıyla evlenmek müminler için helal kılındıysa da, Rasûlüllah'ın yüceliğinden dolayı o'na sadece mümine kadınlarla evlenmesi helal kılınmıştır.⁴² Nitekim âyette ki, "*diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere helâl kılındı. Kuşkusuz biz, hanımları hakkında müminlere neyi farz kıldığımızı biliriz*" ifadesi, bu durumun yalnız o'na has kılındığını bildirmektedir. Yüce Allah'ın müminlere yönelik hükmü ise Nisâ Sûresi 3. âyetinde⁴³ yer almaktadır. Bu âyette Müslümanların nikâh altında bulundurabileceği kadınlar dörtle sınırlandırılmış; adaleti sağlayamayacaklarını düşündüklerinde ise bir hanımla evlenmeleri gündeme getirilmiştir.⁴⁴

Bu hususu sona erdirmeden önce, bazı müsteşrik ve misyonerlerin, Hız. Peygamber'in çok eşliliğiyle ilgili öne sürdükleri iddialar ve dillerine doladıkları iftiralarla ilgili kısaca bilgi vermek istiyoruz: Öncelikle Hız. Peygamber'in evlilikleri, cinsel ilişki temeline dayanmayıp sosyal şartlar, eğitim ihtiyaçları ve siyasi boyutlar gibi

³⁹ Kendini Hız. Peygamber'e hibe eden kadının kimliği konusunda farklı rivayetler olmakla beraber en sağlam olanına göre bu hanım, Amir b. Sa'sa'a kabilesinden Meymûne binti Hâris'tir (Teberi, Tefsiru't-Taberi, 12: 29)

⁴⁰ Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğavâmizi't-Tenzil ve Uyunü'l-Ekavil fi Vücûhi't-Te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabi, 2012), 3: 418; Bayraklı Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraktar Yayınları, 2005), 15: 327.

⁴¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, b.y.y.), 6: 3914.

⁴² Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 19: 181.

⁴³ Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır (en-Nisa, 4/3)

⁴⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 328.

birtakım esaslar çerçevesinde gelişmiştir. Örneğin iki dostu olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e saygısını göstermek ve onlara daha çok yaklaşmak için kızları Hz. Aişe ve Hz. Hafsa ile izdivaç kurmuştur. Yine bazı kabilelerle bağı güçlendirmek ve İslam'ı onlar arasında yaymak için yapmış olduğu evlilik de bu türdendir. Nitekim o, Benî Mustalîk kabilesinin başkanının kızı Cüveyriye ile bu esas üzere evlenmiştir. Bazı evliliklerinde de Habeşistan hicretinde kocalarını kaybeden mümin muhacir kadınlara verdiği değeri ve saygıyı esas almış; onların gönüllerini almayı hedef edinmiştir. Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü habibe, Ümmü Seleme, Sevde, Zeynep binti Huzeyme ile evliliği de bu temele dayanmaktadır.⁴⁵

Aynı zamanda Hz. Peygamber'in 25 yaşında iken, 40 yaşında bir dul hanımla evlendiği, ikinci hanımı almadan 25 yıl bu hanımla yaşadığı ve Hz. Hatice vefat etmeden ikinci kez evlenmediği unutulmamalıdır. Yine, hanımlarının yarısı, yaşları ilerlemiş, çocuk sahibi ve normal şartlarda cinsel ilişki isteği azalan kadınlardandı. Dolayısıyla Hz. Peygamber, yaşları ilerleyen, çocuk sahibi ve güzel olmayan hanımlarından uzaklaşarak meseleyi kapatabilir ve özel yaşama yoluna başvurma ihtiyacı da duymazdı. Oysa Ahzab 51. âyette ise, açık bir şekilde hanımlarını o'nun himayesi altında bırakmıştır.⁴⁶

3.2. Evlatlık Müessesesinin Kaldırılması ve Evlatlığının Hanımıyla, Boşandıktan Sonra Evlenilebilmesi

Cahiliye döneminde insanlar, garip birçok kötü âdetler, hurafeler ortaya atıp bunların dinî olduklarını iddia ediyorlardı. Evlat edinme âdeti de bunlardan bir tanesidir. İslam'dan önce evlat edinmeye "tebennî" denirdi ve yabancı bir çocuğu evlatlık edinmek isteyen kişi, halkın önünde o çocuğu evlat edindiğini ilan ederdi. Bu ilandan sonra da çocuk onun öz oğlu gibi kabul edilir ve onun adıyla çağırılırdı. Hukukî işlemler, miras taksimi ve evlilik yasakları da tıpkı baba-oğul işlemleri gibi olurdu.⁴⁷

Bu geleneğin hüküm sürdüğü dönemde Zeyd b. Hârise, sekiz yaşında iken Benî Kayn süvarileri tarafından yapılan bir baskında kaçırılıp köle olarak satılmak üzere Ukâz Panayırına getirilmişti. Hakîm bin Hizâm ise, Zeyd'i halası Hazret-i Hatice için dört yüz dirheme satın almış; Hz. Hatice de evlendiğinde kölesi Zeyd'i Hz. Peygamber'e hibe etmişti. Peygamber Efendimiz de onu hemen âzâd edip oğulluk

⁴⁵ Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1: 580-581; Rasûlullah'ın çok eşliliğin başlıca sebepleri için bkz. Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 550-560.

⁴⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 328; Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1: 581.

⁴⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7: 132.

edindiğini ilan ederek Araplarda var olan bir geleneği uygulamıştı.⁴⁸ Evlatlık öz evlat gibi muamele gördüğünden dolaydır ki başlangıçta Zeyd b. Harise'ye, "Zeyd b. Muhammed" deniliyordu. Bu anlayışa göre hareket edildiği takdirde elbette ki öz evlat ile baba arasındaki hükümler neyi gerektiriyorsa evlatlık ile baba arasındaki hukuk da bunu gerektirmektedir.⁴⁹

Ancak İslam, çocuk sahibi olamayan çiftlerin, bu özelliklerini kimsesiz bir çocuk alarak giderebileceklerini; ancak çocuğun soy kütüğüne kaydedilmesini ve onun mirasçısı olmasını caiz görmemiştir. Yani o günkü şartlarda geçerli evlatlık müessesesini iptal etmiş ve "evlatlığın, öz evlada denk olmadığı" hükmünü getirmiştir. Ayrıca nesep veya evlilik sebebiyle "mahremlik" söz konusu değilse, buluşa erdiğinde erkek çocuğu kadına; kız çocuğu da erkeğe karşı "namahrem" saymış; aralarında evliliği caiz görmemiştir.⁵⁰

İslâm'ın ilk yıllarında eski geleneğin devamı olarak uzun bir süre muhafaza edilen evlat edinme hususu, Medine döneminde nazil olan şu âyetle yasaklanmıştır:

"...Allah, evlatlıklarınızı öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerdir. Allah gerçeği söylemektedir; doğru yola O ulaştırır. Evlatlıkları babalarına nispet edin; bu, Allah katında en doğru olanıdır. Eğer babalarının kim olduğunu bilmiyorsanız bu takdirde onları din kardeşi ve dostlarınız olarak kabul edin. İçinizden kastederek yaptıklarınız bir yana, yanılmalarınızda size bir sorumluluk yoktur; Allah bağışlar ve merhamet eder." (el-Ahzab 33/4-5)

Bu âyetin inişinden sonra Zeyd b. Harise ve diğer tüm evlatlıklar öz babalarına nispet edilerek çağrılmaya başlanmıştır. Babaları bilinmeyenler ise "Ey kardeşim" veya "Ey dostum" hitaplarıyla çağırılmıştır.⁵¹

Evlatlık ilişkisinin gerçek bir yakınlık bağı olmadığını ve hukukî bir değerinin bulunmadığını belirtmek üzere Allah (c.c.), Hz. Muhammed'in daha önce evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı kadın ile evlenmesini takdir etmiştir. Şöyle ki; Hz. Peygamber, halasının kızı Zeynep binti Cahş'ı, Zeyd ile evlendirmek isteyince, Zeynep bu evliliğe razı olmamıştı. Ancak aşağıdaki âyet inince evlenmeyi kabul etmiştir:

⁴⁸ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam, *Siretü'n-Nebi* (Beyrut: Dârü'l-Fıkr, b.y.y.), 1: 266; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, 3: 40.

⁴⁹ Ebû Zehre, *Şeriatu'l-Kur'an*, 21.

⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, 3: 40.

⁵¹ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17: 57-58.

“Allah ve Rasûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Rasûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.” (el-Ahzab 33/36)

Bu evlilik isteksiz olunca, bir yıl veya daha fazla süren bu birliktelik ikisine de mutluluk getirmemişti. Zeyd, çekilmez bir durum alan evliliğine sabretmiş ise de daha sonra Hz. Peygamber’e gelerek eşi Zeynep’ten şikayetçi olduğunu ve onu boşamak istediğini bildirmişti. Rasûlullah ise evlenmelerini bizzat kendisi istediği için bu duruma çok üzülmüştü. Bu sebeple “Allah’tan kork, hanımını boşama” sözüyle Zeyd’e sabır tavsiyesinde bulunmuştu.⁵² Âyette bu husus şöyle belirtilmiştir:

“Ey Muhammed! Allah’ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye: Eşini bırakma, Allah’tan sakın” diyor, Allah’ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun, oysa Allah’tan çekinmen daha uygundur.” (el-Ahzab 33/37)

Âyette geçen, *“Allah’ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun, oysa Allah’tan çekinmen daha uygundur.”* cümlesinden maksadın ne olduğuyla ilgili olarak şu yorum yapılmıştır: *“Allah Teâlâ, peygamberimize Zeyd’in Zeynep’i boşayacağını ve kendisini Zeynep’le nikahlayacağını bildirmiştir. Ancak bunu açıklama emri olmadığı için gizliyordu. Zira Hz. Peygamber, o günkü Arap toplumunda evlatlığının dul karısı ile evlenmenin ne anlama geleceğini çok iyi biliyordu. Bu nedenle insanların dedikodu etmelerinden endişe ederek Zeyd’e “eşini tut” diye tavsiyede bulunmuştur.”*⁵³ Ancak Rasûlullah’ın tavsiyelerine rağmen evliliğin yürümeyeceğini gören Zeyd, kararında ısrar edip Zeynep’i boşamıştı. Allah (c.c.) da boşama sonrasında göndermiş olduğu vahyiyle öteden beri devam eden bir cahiliye geleneğini ortadan kaldırarak Zeynep’in Rasûlullah’la evlenmesini istemiş ve şöyle buyurmuştur:

“İnsanlardan çekiniyordun, oysa Allah’tan çekinmen daha uygundu. Zeyd, eşiyle ilişkisini kesince biz onu sana nikahladık ki, evlatlıkları, hanımları ile ilişkilerini kestikleri (onları boşadıkları) zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın. Allah’ın emri yerine gelecektir” (el-Ahzab 33/37)

Hz. Peygamber, Zeynep’le evlenince münafıklar ve müşrikler onun aleyhinde dedikodu yapmaya başladılar. Onların, Hz. Peygamber

⁵² Ebû Zehre, *Şeriatu’l-Kur’an*, 22-23.

⁵³ Derveze, *Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, 1: 587; Ebû Zehre, *Şeriatu’l-Kur’an*, 23.

için “oğlunun karısı ile evlendi” şeklinde sözler söyleyip kendilerince olayı kınamaya kalkışmaları üzerine şu âyetler nazil olmuştur:

“Allah'ın, kendisine helâl kıldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebal yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın âdeti böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir. O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyurlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter.” (el-Ahzab 33/38-40)

Netice itibariyle Hz. Peygamber (s.a.v) Zeynep'le yaptığı evlilikle iki yanlış geleneği yıkarak topluma yeni birtakım prensipler getirmiştir: Öncelikle cahiliye döneminin kötü bir âdeti olan evlatlık hanımı ile evlenmeme geleneğini bizzat kendi ailesi içinde uygulayarak kaldırmıştır. Sonrasında ise fakirlerin, soylularla denk olamayacağı ve onlarla evlenemeyeceği şeklindeki düşünceyi kendi halasının kızı olan Zeyneb'i azatlı kölesi olan Zeyd ile evlendirerek toplumdaki sınıflaşmayı kaldırmış ve herkesin birbirine eşit olduğunu göstermek istemiştir. Boşanma sonucunda ise, sırf peygamber hatırı için dengi olmayan biriyle evlenmeye razı olmuş olan Zeyneb ve ailesinin itibarını yükseltmiş ve onun ortada kalmasını önlemiştir.⁵⁴

3.3. Eşlerinden İzin Almadan Onlar Arasında Tercihle Bulunma

“Onlardan dilediğini geriye bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Bıraktığın hanımlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur. Böyle yapman onların mutlu olmalarına, üzülmemelerine ve hepsinin, senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur.” (el-Ahzab 33/51)

Bu âyette Hz. Peygamber'in hanımları arasında tercihte bulunabileceğine işaret edilmektedir. Bu tercihin bütün hanımlarıyla ilgili olduğunu söyleyenler olduğu gibi kendisini o'na hibe eden kadınlarla alâkalı olduğunu söyleyenlerde vardır. Bazıları da söz konusu erteleme veya öne alma işleminin, nikahı altında olan hanımlardan dilediğini boşayabileceği konusu ile ilgili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak tercih edilen görüş, nikahı altında olan hanımlarıyla ilgili olduğudur.⁵⁵

Bu konuda rivayet edilmektedir ki; Hz. Peygamber, eşleri arasında eşit muamelede bulunmak için, nöbet usulünü uygulayıp haftanın günlerini sırayla onların yanına geçiriyordu; farklı bir durum olduğunda ise onlardan izin alıyordu. Sıranın aksaması durumunda ise zaman zaman kıskançlıklar ortaya çıkıyordu. İşte bu

⁵⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7: 171-172.

⁵⁵ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3: 655-656

kıskançlıkların meydana getirdiği dengesizlikleri önlemek için Yüce Allah, bu âyetten de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber'in, eşleri arasında nöbet usulünü uygulaması ve ihtiyaç halinde onlardan izin almasının şart olmadığını ve bu hususta kendisine tercih hakkı tanındığını bildirmektedir.⁵⁶ Fakat Peygamber için vacip olmayıp kendi isteğine bırakılan bu sıralama, birden çok hanımı olan müminler için vaciptir.⁵⁷

Bu âyet indikten sonra Hz. Peygamber'in nöbet usulünü bırakıp bırakmadığı konusunda ihtilaf vardır. Kimine göre Rasûlüllah (s.a.v), eşlerin gönüllerini hoş tutmak ve aralarında meydana gelebilecek kıskançlıkları önlemek için nöbet usulünü uygulamıştır.⁵⁸ Kimine göre de tahyir âyeti indikten sonra, kendilerini boşayacaklarından korkan hanımları, "Ey Allah'ın Rasûlü! Bize malından ve canından ne verirken biz ona razıyız" demişlerdir. Peygamber de kimini ihmal etmiş; kimi ile de ilişkisini sürdürmüştür.⁵⁹

İzzet Derveze (ö. 1984) ise, söz konusu âyetin tefsirinde Zemahşeri'ye (ö. 1144) de atıfta bulunarak şöyle bir yaklaşımda bulunmaktadır: "Bu âyet, içerik olarak açıkça Hz. Peygamber için bir talimat niteliğindedir. O'na bir zaman zarfında hanımlarından dördü ile ancak cinsel ilişkiye girebileceğini, bu cinsel ilişkide bulunduğu hanımlarını geçici bir süre için geri bırakarak yalnız bıraktığı hanımlarından dilediğini onların yerine koyabileceğini bildirmektedir. Hatta biz, âyetin kapsamından bunun söylenmek istediğini çok güçlü bir açıklıkla gördüğümüzü söyleyebiliriz... Nitekim Zemahşeri de bir rivayete dayanarak Hz. Peygamber'in, bu âyetlerin nüzulünden sonra yalnızca dört hanımı ile ilişkide bulunduğunu; bunların Aişe, Hafsa, Ümmü Seleme ve Zeynep olduğunu, diğer beş hanımını ise geri ertelediğini belirtmektedir. Bize göre ise âyet daha geniş kapsamlı olup, yanına alma ve erteleme, yalnız bırakma ve tekrar alma uygulaması, üzülmemeleri ve verilenlere razı olmaları amacıyla tüm hanımları için geçerli kılınmıştır."⁶⁰

Derveze, "açık seçik" diyerek âyete dayandırdığı bu yorumundan sonra çok ilginç bir tespit de bulunmaktadır: "Nisâ Süresi 3. âyetinin nüzulünden sonra Müslümanların, dörtten fazla olan hanımlarını boşadıkları sahih rivayetlerle tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımları da bu uygulamadan endişeye kapılmışlar ve müminlerin annesi olma (el-Ahzab 33/6) şerefini kaybetmekten

⁵⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 331.

⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 3914.

⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17: 190.

⁵⁹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7: 184.

⁶⁰ Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1: 579; Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 3: 419.

korkmuşlardır. Bunun üzerine Yüce Allah, Peygamber'in hanımlarıyla olan ilişkilerini Kur'an'ın özüne uygun düşecek biçimde düzenlemiş ve onları bu sınırlamanın dışında tutmuştur.”⁶¹

Kanaatimizce Derveze'nin ileri sürdüğü bu görüşler, Kur'an'ın özünden uzak görülmektedir. Zira bu husus Kur'an'ın ifadesiyle Peygamber'e has bir durumdur (el-Ahzab 33/50). Dolayısıyla bu durumu Nisâ Sûresi 3. âyetiyle irtibatlandırıp açıklamak ve üzerine hüküm bina etmek doğru değildir.

3.4. Boşamanın ve Yeniden Evliliğin Yasaklanması

“Bundan sonra başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir.” (el-Ahzab 33/52)

Medine devrinin belli bir döneminden sonra nazil olan bu âyetle, Rasûlullah'ın evleneceği kadın sayısına bir sınır getirilmektedir. Aynı zamanda bu âyet, bir başka sınırlama daha koymakta; beğendiği bir kadından dolayı eşini boşayıp o kadını veya başka bir kadını nikâhlanmasını da yasaklamaktadır. Bir diğer ifadeyle, Müslümanlar yalnızca dört hanımı bir arada nikâhı altında bulundurma hakkına sahip kılınmışken, Hz. Peygamber mevcut hanımlarından birini boşayıp onun yerine başkasını almaktan da sakındırılmış; yeni bir evlilik kendisine haram kılınmıştır. Burada dikkat çeken husus, cariyeler bu sınırlamanın dışında tutulmuştur. Sebep olarak da cariyelere İslam'a girmeleri suretiyle özgürlüğe kavuşacakları çağrısı bulunmaktadır.⁶²

Söz konusu hanımların, Rasûlullah vefat ettiği zaman geride kalan dokuz hanımı olduğu belirtilmiştir. Yani bir anlamda, “Ey Muhammed, sana helal olduğunu zikrettiğimiz hanımlar dışındaki hanımlarla evlenmen helal değildir.” denmektedir. Buna göre, Rasûlullahın, bu sûrenin ellinci âyetinde zikredilen hanımlar dışındaki kadınlarla evlenmesi yasaklanmış fakat bu zikredilen hanımlar gibi kadınlarla evlenmesi serbest bırakılmıştır. Mücahid ise bu âyetle ilgili olarak, Hz. Peygamber'e, “Müslüman olmayan kadınlar sana helal değildir. Yani Müslüman olan hanımlarını Yahudi, Hıristiyan ve müşrik kadınlarla değiştiremezsin. Onların güzelliği senin hoşuna gitse dahi bu böyledir.” denmiş olabileceğini belirtmektedir. Dahhak'a göre Hz. Peygamber, kendisiyle beraber kalmayı tercih eden hanımlarını boşayıp yerlerine başka hanımlar

⁶¹ Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1: 579.

⁶² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 333; Ayrıca nikahlı hanımların yanında bir kimseye neden cariyeleriyle de cinsel ilişki kurma izninin verildiği ve bunların sayısında bir sınırlamanın neden yapılmadığı ile ilgili bkz. Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 4: 380.

alamayacaktır. Ancak bu hanımlarının üzerine başka hanımlarla evlenmesi mümkündür. Nitekim Hz. Aişe (r.a)'ın, Rasûlüllah'ın vefat etmeden önce kadınların kendisine helal kılındığı rivayeti bulunmaktadır.⁶³ Çok fazla tercih edilmemekle birlikte bazı âlimler de bundan önce geçen 51. âyetin bu âyeti neshettiğini, dolayısıyla Rasûlüllah'a, dilediği kadınla evlenmesinin serbest bırakıldığını söylemişlerdir.⁶⁴

3.5. İlâ Hadisesi

Sözlükte “yemin etmek” anlamına gelen ilâ, bir Kur'an kavramı olarak, “erkeğin hanımı ile dört ay veya daha fazla sürede ilişkide bulunmayacağına dair yemin etmesi” ya da bunu “eşime yaklaşırsam şu görevi yapmak üzerime borç olsun” gibi bir ibadet veya yükümlülüğe bağlamasıdır.⁶⁵ Kur'an'da bu husus, “Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer (bu müddet içinde) kadınlara dönerlerse, şüphesiz Allah çokça bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (müddeti içinde dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar)” (el-Bakara 2/226-227) âyetleriyle ifade edilmektedir.

İlâ, Hz. Peygamber'le ilgili olarak o'nun bir ay müddetle eşlerine yaklaşmamaya yemin etmesi (Tahrim) ve bu yeminini yerine getirmesi olayıdır. Bu yemine sebep olarak farklı olaylar aktarılmıştır:

1. Hz. Peygamber, eşi Zeyneb'in yanına gittiğinde Zeyneb o'na bal şerbeti ikram etmişti ve bu nedenle onun yanında biraz fazlaca kalmıştı. Bunu kıskanan diğer eşleri ise aralarında anlaşarak Rasûlüllah'ın rahatsız olduğunu bildikleri, meşe ağacından sızan sakız türü tatlı ve fena kokulu bir madde olan meğâfir'i kastederek: “sizden meğâfir kokusu geliyor” deme kararı aldılar ve bunu uyguladılar. Hz. Peygamber de bir daha bal yememeye yemin etti. Bunun üzerine şu âyeti kerime nazil oldu:

“Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun.” (et-Tahrim 66/1-2)

Bu âyette, Hz. Peygamber'in Allah'ın kendisine helal kıldığını haram kılışı, helali haram kılma anlamında olmayıp; kişinin kendisini helal olan bir şeyden mahrum bırakması manasındadır.⁶⁶

⁶³ Taberi, Tefsîru't-Taberi, 12: 39-43.

⁶⁴ Ebu Abdillah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Razi, *Tefsîr-i Kebîr = Mefâtihu'l-Gayb*, trc. Suad Yıldırım (Ankara: Akçağ Yayınları, 1993), 18: 282-283

⁶⁵ Karagöz, *Aile ve Gençlik*, 78.

⁶⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 291.

2. Hz. Hafsa, izin alıp babasının evine gitmişti. Rasûlüllah da cariyesi Mariye ile birlikte, o'nun odasında kaldılar. Bunu haber alan Hafsa ise üzülp ağlamıştı. Hz. Peygamber de bir daha Mariye ile kalmayacağına dair yemin etmiş ve Hafsa'dan bunu kimseye söylememesini istemişti. Fakat Hz. Hafsa, bu durumu Hz. Aişe'ye bildirmiş ve birbirlerine destek çıkmışlardı. Bunun üzerine de her iki hanımı hakkında uyarı içerikli Tahrim Süresi 3-4. âyetleri nazil olmuştur.

Bu ve benzeri hadiseler, Rasûlüllah'ın huzurunu o derece bozmuştu ki, artık tüm hanımlarından bir ay süreyle ayrı yaşamaya karar vermiş ve yemin etmişti. Nitekim Hz. Peygamber, hicretin 9. Yılında bir hücreye çekilerek bir ay (29 gün) süreyle hiç kimseyle görüşmemiştir. Bu esnada ise tahyir yani serbest bırakma âyetleri (el-Ahzab 33/28-34) inmiş; hanımları o'nunla birlikteliğe devam etme veya o'ndan ayrılma hususunda serbest bırakılmıştır. Tahyir âyetlerinden sonra Hz. Peygamber evinden çıkmış ve Hz. Aişe'den başlamak üzere eşlerinin hepsini dolaşarak bu âyetleri onlara okumuş; hepsi de Allah'ı, Rasûlü'nü ve ahireti tercih ettiklerini o'na bildirmişlerdir.⁶⁷

Bu tercihlerinden dolayı da Yüce Allah, onlara lütuf ve ikramda bulunarak Rasûlü'ne artık onların dışında bir kadınla evlenmeye ve onları başkalarıyla değiştirmeye izin vermemiştir:

“Bundan sonra başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetler.” (el-Ahzab 33/52)

İlâ olayından sonra Hz. Peygamber'in son derece teenni ile yani ilerisini düşünerek ve acele etmeden hareket ettiğini görmekteyiz. Zira çeşitli sebeplerle eşleri o'nun huzurunu kaçırmış olmalarına rağmen o, onları mağdur edecek herhangi bir muamelede bulunmamış; sadece bir ay onlardan ayrı durmak suretiyle hanımlarına gereken uyarıyı yapmıştır.⁶⁸

3.6. İfk Olayı

İfk kelimesi, “yalan söz, büyük yalan, günah, iftira” anlamlarına gelmektedir. İfk hadisesi ise, Rasûlüllah'ın eşi Hz. Aişe'ye atılmış bir iftira olduğu için Hz. Peygamber'in aile hayatını doğrudan ilgilendiren konulardan biridir. Kur'an-ı Kerim, hicretin 5. Yılı'nın Şaban ayında, Beni Mustalik gazvesinden dönerken Medine'ye yakın bir yerde

⁶⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7: 5117-5119.

⁶⁸ Mevdüdi, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 4: 392; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 291.

gerçekleşen bu olayı “ifk”⁶⁹ diye isimlendirmiş; hadisenin büyük bir iftira olduğunu ve dedikodusunun yapılmamasını açıkça belirtmiştir (en-Nûr 24/11-20).

Bu olayla ilgili nazil olan âyetler, Hz. Peygamber ve ailesinin şahsında müminlere pek çok ahlâkî, hukûkî ve imânî dersler vermektedir. Aynı zamanda toplumsal şu ahlaki ilkeyi de Müslümanlara öğretmektedir: İnsanlara yapılan iftira ve dedikodular karşısında hüsn-ü zan ile hareket etmek gereklidir ve suç ispat edilinceye kadar herkes masumdur.

3.7. Tahyir: Dünya Hayatı ve Süsüne Karşılık Allah’ı, Elçisini ve Ahiret Yurdunu Tercih etme

“Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refahını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim. Eğer Allah’tı, Peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (el-Ahzab 33/28-29)

Bu âyetlere “tahyir” (serbest bırakma) âyetleri denmektedir. Söyle ki, söz konusu âyetlerin nâzil olduğu sıralarda Müslümanlar Hz. Peygamber’in önderliğinde, aşağı yukarı bütün Arabistan’a hâkim durumda idiler. Toplumsal hayatta büyük değişiklikler meydana gelmiş, fakirlik yerini refaha bırakmıştı. Bu iki âyetin öncesindeki âyetlerde de belirtildiği gibi Allah (c.c.), Benî Kureyza Yahûdilerine ait malları da o’na lütfetmişti. Ancak rivayetlerden anladığımız kadarıyla bu rahatlık Hz. Peygamber’in ailesine yansımamıştı. O, temel ve zarûrî ihtiyaçların dışında kalanlara müsaade etmiyordu ve Allah’ın yönlendirmesi neticesinde (et-Tâhâ 20/131-132) sade bir hayat yaşıyordu. Dolayısıyla ev hayatı, dar gelirli, sıkıntılarla iç içe geçiyordu ve hanımları, zor da olsa bu yaşam biçimine katlanıyordu.⁷⁰

⁶⁹ İfk Hadisesi: Benî Mustalik gazvesinden dönülürken, Hz. Peygamber ve ordusu Medine’ye yakın bir yerde konaklamıştı. Rasûlüllah ile beraber olan Hz. Aişe, sabahleyin ordu hareket etmeden önce bir ihtiyacı için uzaklaşmıştı. Bu esnada gerdanlığını kaybetti ve onu bulmak için aramaya çıktı. Derken gerdanlığını buldu. Konaklanan yere döndüğünde ise ordunun gitmiş olduğunu gördü ve farkına vardıklarında gelir alırlar diye yerinden ayrılmadı. Ordunun arkasından gelen Safvan b. Muattal kendisini fark edince onu devesine bindirip orduya yetiştirdi. Bu durumu gören münafıklar ise, durumu fırsat bilip Hz. Aişe hakkında kötü şeyler düşünüp, “Safvan ile buluştu” diyecek kadar ileri gidip o’na iftira attılar. Bazı Müslümanlar da münafıklara aldanarak bu iftiraya katıldılar. Bunun üzerine Nûr Süresi’nin 11-20. âyetleri nazil olmuştur. Bu âyetlerin inişiyile beraber, Hz. Aişe’nin günahsız olduğu ortaya çıkmış ve iftira atanlar cezaya çarptırılmışlardır (Hayreddin Karaman ve diğerleri (Heyet), *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 4: 58-61).

⁷⁰ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, 15: 291.

Bu şartlar altında Hz. Peygamber'in hanımları da umumî refahtan pay almayı arzularak, Rasûlüllah'tan bazı zînet eşyaları ve daha iyi bir geçim istemişlerdi. Ancak bu sırada gelen vahiy, Hz. Peygamber'e yine eskisi gibi, sadelikten ayrılmamasını emretmiş; hanımlarına da bu istekleri üzerine seçim hakkı tanımıştır. Neticede hanımları, refah ve zinet yerine Hz. Peygamber'i tercih etmişlerdir.

Aslında tahyir âyetlerinin işaret ettiği bu sahne, Peygamber ahlakının parlak tablolarından birini oluşturmaktadır. Zira o, dünya hayatının ziynetinden ve güzelliklerinden arınmakta ve kendisini tamamıyla büyük görevine vermektedir. Bu nokta Peygamber ahlakının ulaştığı en yüksek yerdir. Aynı zamanda bu ahlak ve anlayış, İslam çağrısının başarıya ulaşmasında rol oynayan etkenlerden birisidir. Ayrıca, Peygamber'in güzel ahlakında gedik açmaya çalışan; o'na dünya sevgisi, dünya güzelliklerine ve şehvetine düşkün olduğu imajını vermeye çalışan şahıslara karşı da en etkili cevaptır. Zira o gerek Mekke döneminde gerekse güçlü bir devlet idaresinin ve gücünün zirvede olduğu Medine devrinde yalnız davasına kendisini adanmış ve dünyevi bu tür eğilimlerden uzak durmuştur.⁷¹

3.8. Peygamber Ailesinin Görev ve Sorumlulukları

3.8.1. Haya, İtaat ve Salih Amel

“Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun azabı iki katna çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır. Sizden kim, Allah'a ve Rasûlüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır.” (el-Ahzab 33/30-31)

Bu ve devamındaki âyetler, Rasûlüllah'ın hanımlarına uyarılarda bulunmakta ve o'nun hanımı olmanın kendilerine yüklediği büyük görev ve sorumlulukları bildirmektedir. Aynı zamanda şeref ve mevkileri sebebiyle işleyecekleri günahların ikiye katlanacağını; kendilerinden kaynaklanacak itaat, teslimiyet ve iyiliklerin de iki katıyla değerlendirileceğini ifade etmektedir.⁷²

3.8.2. Sözü Gevşek Tutmamak ve Çekici Konuşmamak

“Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.” (el-Ahzab 33/32), *“Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu,*

⁷¹ Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 1: 564-566.

⁷² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 294-295.

hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır.” (el-Ahzab 33/53)

Bu âyetlerde Yüce Allah (c.c.), Peygamber hanımlarının özel durumları sebebiyle edep kurallarına daha fazla önem göstermelerini, dolayısıyla yabancı erkeklerle konuşurken, konuşma tarzlarına dikkat etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Söz konusu âyetler, Hz. Peygamber’in şahsında tüm Müslüman kadınlara ve dünyanın tüm kadınlarına cinsel eğitim bakımından mesajlar vermektedir. Şöyle ki, Müslüman bir kadın yabancı bir erkekle konuşabilir ama kötü niyetli olanlara fırsat vermeme adına, çekici bir eda ile konuşmamalı; normal usullere göre ve örfeye uygun söz söylemelidir.⁷³

Kadının sesinin avretliği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Cumhûr’a göre, kadının sesi avret değildir. Peygamber döneminde kadınların erkeklerle konuştuklarını, dolayısıyla kadının sesinin haram olmadığını söyleyenler, bu sözlerine yukardaki âyeti delil getirmektedir. Bunlara göre sahabe, dini hükümleri öğrenmek için Hz. Peygamber’in hanımlarının seslerini duyuyorlardı. Yine Mücâdele Süresinde anlatıldığı gibi kadınlar gelip Peygamber’e sorunlarını anlatıyor; hatta o’nunla tartışıyorlardı (Mücadele 58/1). Dolayısıyla bu durumda kadının sesi avret sayılmamaktadır.⁷⁴

Bazı Hanefî âlimleri ise “*Kadınlar, gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılсын diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler)*” (en-Nûr 24/31) âyetini delil getirerek şöyle demişlerdir: “Bu âyete göre kadınların ayaklarının sesini duyurmaları haram olduğuna göre kendi sesleri fazlasıyla haram olur. Ayrıca Hz. Peygamber’in, ‘İmam namazda yanılırsa onu erkekler ‘sübhanallah’ diyerek; kadınlar da el çırparak uyarırlar’ sözü ve hac esnasında okunan ‘telbiye’ duasını erkeklerin yüksek sesle okuması sünnetken, kadınların yüksek sesle okumalarının yasaklanması kadının sesinin avret olduğunu göstermektedir.”⁷⁵

Ancak diğer Hanefî mezhebi âlimleri ile geriye kalan mezheplerin bilginleri, kadının sesinin avret olmadığını söylemişler ve bu görüş daha çok kişi tarafından benimsenmiştir.⁷⁶

⁷³ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, 15: 295.

⁷⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6: 3921.

⁷⁵ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz İbn Abidin, *Reddül-Muhtar ale’d-Dürri’l-Muhtar: Şerhu Tenviri’l-ebzar*, Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994), 2: 78-79.

⁷⁶ Çelik, *Ahzab Süresine Göre Aile Hukuku*, 126.

3.8.3. Evlerde Vakarlı Oturmak, Açılıp saçılmamak, Namaz Kılmak, Zekât Vermek, Allah'a ve Rasûl'üne İtaat Etmek ve Kur'an Okumak

“Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne itaat edin... Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın...”⁷⁷

Bu âyetler, Hz. Peygamber'in hanımları şahsında bütün Müslüman kadınları eğitmekte; onlara görev ve sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Kadının, ihtiyacının dışında sokaklarda dolaşması doğru değildir. Sokağa çıktığında da cahiliye döneminde⁷⁸ olduğu gibi açılıp saçılması hoş değildir.

Namaz kılmak ve zekât vermek, ahlâki bakımdan koruyucu bir etkinliğe sahiptir.

Allah'a ve Peygamberine itaat etmek, eğitimin temel kuralları arasında yer almaktadır.

Ev işleri dışında kadınlara, Allah'ın âyetlerini okumaları ve hikmetli düşünüp davranmaları hatırlatılmaktadır.

Yüce Allah, Ehl-i Beyt örneği ile bu emirleri tüm Müslüman hanelere vermektedir. Yani evlerde Kur'an yalnızca dinlenmemeli; aynı zamanda üzerinde düşünülmesi ve davranışlara yansiyacak şekilde hatırlanmalıdır.⁷⁹

3.9. Misafirlik Âdabı

“Ey iman edenler! Siz, bir yemeğe çağırılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmemekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez.”

⁷⁷ el-Ahzab, 33/33-34.

⁷⁸ İlk cahiliye'nin Hz. Nuh ile Hz. İdris arasındaki zaman olduğunu söyleyenler olduğu gibi; Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında geçen zaman olduğunu öne sürenler de bulunmaktadır. Genel olarak cahiliye devri denince, İslam'dan önce hüküm süren cehalet devri kastedilmektedir. Nitekim İslam'dan önceki dönemde kadınların tümü ya da bir kısmı -âyetin ifadesinden de anlaşılacağı gibi- açılıp saçılıyorlardı ve güzelliklerini, süslerini insanlara gösteriyorlardı. Bu âyette de onlar gibi davranılmaması emredilmektedir (Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş Derveze, *et-Tefsirü'l-Hadis: Nüzul Strasına Göre Kur'an Tefsiri*, trc. Mustafa Altinkaya (İstanbul: Ekin Yayınları, 1997), 6: 24).

⁷⁹ Derveze, *et-Tefsirü'l-Hadis*, 6: 24; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 298-299.

Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır.” (el-Ahzab 33/53-54)

Hiz. Peygamber şahsında Müslümanlara, misafirlik, evlere izinsiz girmeme, davet ve yemek âdâbı gibi hususlar öğreten bu âyetin ilk kısmının iniş sebebi ile ilgili olarak şöyle denmektedir: Hiz. Peygamber, Zeynep validemizle evlenme merasiminde Müslümanları yemeğe davet etmiş; onlar da yemeğe gelmişler ve yemekten sonra dağılmayıp sözü uzatmışlardı. Hiz. Peygamber ise, bu duruma üzölmüştü ama bunu onlara belli etmemişti. Böylece Hiz. Peygamber'in haya etmesi örneği ile davette uyulması gereken husus Müslümanlara bildirilmiştir.⁸⁰

Söz konusu âyette yani hanımlardan herhangi bir şey istendiğinde perde ardından istenmesi hususunun dile getirildiği 53. âyetle ilgili olarak şu rivayet nakledilmektedir: Hicri beşinci yıla kadar ister mahrem olsun ya da olmasın Müslüman kadınlar ve erkekler birbirleriyle rahatça konuşup görüşüyorlardı. Yani toplumda alışagelen durum buydu. Bu noktada örtünme yada sakınma söz konusu değildi. Bu durum başta Hiz. Ömer olmak üzere bazı Müslümanları rahatsız ediyordu. Nihayet Rasûlüllah'ın vermiş olduğu düğün yemeğinde sahabeden birkaç tanesinin bazı hoş olmayan davranışlarından dolayı Ahzab Sûresi 54. âyeti inmiştir. Rivayete göre bu âyet nazil olduktan sonra Hiz. Peygamber'in eşleri perde arkasına alınmış ve bir daha namahreme gösterilmemiştir.⁸¹

Bu âyetlerde evlere nasıl veya ne zaman girileceğine ve bir şey istendiğinde nasıl talep edileceğine yönelik öne çıkan üç husus bulunmaktadır:

a. Yemeğe çağırılmadan ve izin almadan gelişigüzel eve girilmemelidir. Bir anlamda ev sahibinin daveti önemlidir ve davet edilince eve girilmelidir.

Nur Sûresi 24-27. âyetlerde ise bu hususu tamamlar nitelikte; genel olarak müminlerin başkalarının evlerine ve kendi mülkiyetlerine ait evlere girerken nelere dikkat etmeleri gerektiği açıklanmaktadır. Bu âyetlerin nüzul sebebi olarak şu rivayet aktarılmaktadır: Ensar'dan bir kadın Rasûlüllah'a gelerek, “Ey Allah'ın Rasûlü! Ben evimde bazen öyle bir halde bulunuyorum ki, o halimle hiç kimsenin beni görmesini istemem. Fakat ben bu halde iken bazen babam ve ailemden herhangi bir kimse izin almaksızın yanıma girip çıkarlar. Şimdi ben ne yapayım”

⁸⁰ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3: 661-662.

⁸¹ Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, 12: 50-51; Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17: 207-208.

diye sorunca, bunun üzerine Nûr Sûresi, 24/27-29. âyetler nazil olmuştur.⁸²

Söz konusu âyetlerden ise şu hususlar çıkarılmaktadır: 1. Başkalarına ait evlere izinsiz girmek, gasp kabilinden sayıldığı için hukuken haram olduğu gibi kişinin izinsiz girme hakkı olan kendisine ait bir mülkte dahi başkalarına ait odalara habersiz ve selamsız girmesi edeben ve dinen yasaktır.⁸³ İznin nasıl istenileceği hususuna gelince bu durum Hz. Peygamber'e sorulmuş, o da: "Öksürerek, tesbih ve tekbir getirerek ev halkını haberdar etmek ve 'es-Selâmu aleyküm" demektir." diye cevap vermiştir. Yine Peygamber (s.a.v)'den rivayet edilmiştir ki, kişi bir eve girerken üç defa izin isteme hakkına sahiptir. Bundan sonra izin verilirse içeri girilmeli, izin verilmez ise veya ev halkından izin verecek kimse yok ise geri dönülmelidir.⁸⁴ 2. ayette geçen "meta", faydalanmak ve yararlanmak demektir. Dolayısıyla bu ifadeyle, kendi mülkiyetine ait olan evler ve içlerinde herhangi bir suretle bir faydalanma hakkı; dolayısıyla girme hakkı bulunan evler ve odalar kastedilmektedir. Bu kavrama han, hamam, dükkân ve saire gibi umuma açık olan yerler dahil olduğu gibi yıkık, virane evler ve kendi evi içinde olup da başkalarının ikametine tahsis edilmiş olan ancak oturamı içerisinde bulunmayan odalar da şamildir.⁸⁵

b. Yemek yenildikten sonra sohbeti uzatıp ihtiyaçtan fazla durulmamalı ve hemen dağılmalıdır.

c. Hanımlarından bir şey istendiğinde perde arkasından istenmelidir: Bu ifadeyle, Hz. Peygamber'in hanımları olan annelerimizden bir şey istendiğinde perde arkasından istenmesi veya onlara bir fetva sorulduğunda perde arkasından soru sorulması emredilmektedir. Kadın-erkek ilişkilerinde bu tür bir yaklaşımın insanları töhmet ve ön yargıdan uzak tuttuğu ve kadınları daha fazla koruduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda taraflardan biri peygamber hanımları diğeri sahabe olsa da kendilerine güvenmemeleri gerektiği hatırlatılmaktadır.⁸⁶

Bu âyetin günümüze yönelik verdiği mesajla ilgili şöyle bir yorum yapılmaktadır: Peygamber döneminde günümüzdeki gibi daire ya da bağımsız çok odalı evler çok azdı ve kapı yada zil sistemi olmadığı için de o devirde evlerin kapılarına bir perde asılıyordu. Eve gelindiğinde selamla sesleniliyor, içerdeki de kendisine çeki düzen

⁸² Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 10: 140.

⁸³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 286.

⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrül'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3: 369-372; Evlere girerken izin isteme ve izin verme konuları için bkz. Heyet, *Kur'an Yolu*, 4: 66-67.

⁸⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrül'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3: 373.

⁸⁶ Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, 12: 50-51.

veriyordu. Hele Hz. Peygamber'in evleri bir hücreden ibaretti. İçeri izinsiz girildiğinde her türlü durumla karşılaşmak mümkündü. Bu bakımdan evrensel kural olarak, erkeği evde olmayan bir hanenin hanımı ile perde arkasından konuşmak en doğrusudur. Bunun sebebi de âyette belirtildiği gibi kalplerin temiz kalması ve herhangi uygunsuz duruma fırsat verilmemesi içindir.⁸⁷

Ancak bu noktada eşlerinin mahrem yakınlarına farklı bir uygulama getirilmiştir. Şöyle ki, bu âyet inince Hz. Peygamber'in eşlerinin babaları ve mahrem olan yakınları "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz de mi perde arkasından konuşacağız" diye sordular. Bunun üzerine ise şu âyeti kerime nazil olmuştur:

"Onlara (Peygamber'in hanımlarına) babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları (mümin kadınlar) ve ellerinin altında bulunan cariyelerinden dolayı bir günah yoktur. (Ey Peygamber hanımları!) Allah'tan korkun; şüphesiz Allah, her şeye şahittir." (el-Ahzab 33/55)

Bu âyet, genel anlamda bütün nesillerin mümine kadınlarına, özel manada da Rasûlüllah'ın hanımlarına hitap etmekte ve kimlerle perdesiz olarak doğrudan görüşebileceklerini, yoruma ihtiyaç bırakmayacak şekilde bildirmektedir. Ancak, kadınların -mezheplerce sınırı belirlenen- zinet yerlerini göstermesi ve zinetleriyle dolaşabileceği mahremler arasına farklı olarak Nûr Sûresinin 31. âyetinde, "Kocalar, kocaların babaları, kocaların babaları, kocalarının oğulları, cinsel yönden kadına ihtiyacı kalmamış hizmetçi erkekler ve henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklar" (en-Nûr 24/31) da katılmıştır.

Dikkat edilirse her iki âyette de amca ve dayı zikredilmemiştir. Bunlar gerek âyette anılanlara kıyasla baba durumunda kabul edilmiş, gerekse Hz. Peygamber'in sözleriyle mahremlerden sayılmışlardır. Dolayısıyla bunların da perde arkasında durup soru sormalarına gerek yoktur. Onlar da söz konusu akraba kadınlarıyla perdesiz karşılıklı konuşabilirler. Bu noktada sütbaba, süt amca, süt dayı ve sütkardeş de özlere gibi mahrem kabul edilmektedirler.⁸⁸

3.10. Hicab ve Tesettür (Örtünme) Emri

İslam'dan önce Araplar'da örtünme diye bir gelenek bulunmuyordu. Bu arada mümine hanımlar, örtünmedikleri için cariyelerden ayırt edilemiyordu ve ahlaksız kimi kimseler tarafından da rahatsız ediliyordu. Hanımlar bu durumu Hz.

⁸⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 15: 337.

⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6: 180; 7: 192-196.

Peygamber'e şikâyet ettiler.⁸⁹ Bunun üzerine, nüzülû hicrî beşinci yıla tekabül eden sûrelerde hicab ve tesettür ile ilgili birbirini tamamlayıcı şu âyet kerimeler nazil olmuştur:

“Mümin kadınlara söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler...” (en-Nûr 24/31), *“Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlara (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini (cilbab) üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”* (el-Ahzab 33/59)

İlk âyetteki başörtüsü (hımâr-humur) ve sonraki âyette geçen dış giysi (cilbâb-celâbib) kelimelerini birlikte değerlendirince kadın için iki parçalı bir örtü ortaya çıkmaktadır. Birincisi, kadınların yakalarının üstüne koyup başlarıyla birlikte gerdanlıklarını kapatmalarını sağlayan başörtüsü. İkincisi ise, dış giysi olup başörtüsünün üstünden bedeni önden ve arkadan aşağıya kadar örten giysidir.⁹⁰

Bu âyetler sadece Rasûlüllah'ın eşleri ve kızlarına değil; tüm mümine kadınlara hitap etmektedir. O halde mümine kadınlara iffeti korumak, fitne kapısını kapatmak ve neslin bozulmasını önlemek için örtünme farz olmaktadır.⁹¹

3.11. Rasûlüllah'ın Boşadığı veya O'nun Vefatından Sonra Yaşayan Hanımlarının Evlilik Durumu

“Rasûlüllah'ın eşleri, müminlerin anneleridir” (el-Ahzab 33/6), *“Sizin Allah'ın Rasûlünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlanmanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah) tır.”* (el-Ahzab 33/53)

Bu iki âyet birbirinin devamı niteliğindedir. Zira ilk âyette Hz. Peygamber'in hanımları, müminlerin manevi annesi olarak ilan edilmiş ve onlara saygı gösterilmesini farz kılmıştır. Sonraki âyette ise Rasûlüllah'ın vefatından sonra veya o'ndan boşandıktan sonra o'nun hanımlarıyla evlenmenin Allah katında büyük bir günah olduğu bildirilmiştir. Buradaki annelik, sadece onlarla evlenmeyi yasaklamaktadır. Diğer taraftan da hanımlarına anne gibi saygı ve sevgi göstermeyi zorunlu kılmaktadır. Bunun dışındaki beşeri

⁸⁹ Çelik, *Ahzab Sûresine Göre Aile Hukuku*, 119; Gümüş, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed (s.a.v)'in Aile Hayatı*, 229.

⁹⁰ Çelik, *Ahzab Sûresine Göre Aile Hukuku*, 119.

⁹¹ Gümüş, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed (s.a.v)'in Aile Hayatı*, 229.

ilişkilerde ise, öteki yabancı kadınlar gibi olup alışveriş yaparlarken mutlaka perde gerisinde durmaları, diğer kadınlar gibi sözlerinde cilve, hareketlerinde kıvraklıktan uzak durmaları onlara emredilmektedir.⁹²

Rasûlüllah'ın boşanmış olduğu hanımlarıyla ilgili üç görüş bulunmaktadır:

1. İster boşanmış olsun isterse boşanmamış olsun Rasûlüllah'a hürmeten o'nun eşleriyle evlenmek kayıtsız şartsız haramdır.

2. Rasûlüllah'ın boşanmış olduğu hanımları diğer kadınlar gibidir. Yani onlarla evlenmesinde bir sakınca ya da yasak yoktur.

3. Rasûlüllah'ın kendileriyle cinsi münasebette bulunduktan sonra boşadığı hanımlarının başkalarıyla evlenmeleri haramdır. Cinsi münasebetten önce boşadığı hanımlarıyla evlenilmesi ise helaldir. Nitekim, bu durumda bulunan Müstaiza, Eş'as b. Kays ile evlenince Hz. Ömer onlara recm cezası uygulamak istemiş, onlar da Müstaiza'ya "müminlerin annesi" denilmediğini, perde arkasına alınmadığını ve Rasûlüllah ile cinsi münasebette bulunmadığını söyleyince Hz. Ömer, recm'den vazgeçmiştir.⁹³

SONUÇ

Bireyin huzur ve mutluluğunu temin etme yanında, sağlam bir toplum tesisini de hedef edinen Kur'an-ı Kerim, yeryüzünün en eski sosyal yapılarından biri olan ve aynı zamanda dinî bir mahiyet arz eden aile müessesine ve bunun başlangıcı olan evlenmeye (nikâh) ayrı bir önem vermiş, ailedeki her bireye küçük ya da büyük vazifeler yüklemiş ve gerçekleştirdiği değişikliklerle bu küçük birimi toplumun atomu haline getirmiştir. Bu değişimi gerçekleştirirken de Hz. Peygamber'in hanımlarının şahsında bütün Müslüman kadınlara hitap ederek cahiliye devrinin aile ve kadın ile ilgili çarpık anlayışlarını yıkmış; ahlak ve dindarlık üzere kurulmuş olan önder ve örnek şahsiyet Hz. Peygamber'in aile hayatını en güzel örnek aile modeli olarak takdim etmiştir.

Kur'an'da Hz. Peygamber'in aile hayatına ışık tutan hususları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in, hanımlarıyla olan ilişkilerinde onlara belli günler tahsis etmiş olmasına rağmen, sıranın aksaması

⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 3871; 3921-3922; Heyet, *Kur'an Yolu*, 4: 367.

⁹³ Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, 7: 52-53; Kurtubi, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 17: 209-211; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 3921-3922.

neticesinde meydana gelen kadınsal kıskançlıkları ve dengesizleri önlemek için kadının üzüntüsünü veya mutluluğunu da dikkate alarak Peygamber lehine düzenlemeler getirmiş ve o'nun kiminle beraber olmak isterse onunla olabileceğini hükme bağlamıştır. Bu düzenlemeyi yaparken de kadının eşya gibi görüldüğü, hayat hakkının tanınmadığı bir kültürde ona “gözlerinin aydınlığına”, “üzülmemelerine” ve “razı olmalarına” kaydını koyarak onlara devrim niteliğinde haklar tanımıştır.

Hz. Peygamber'e hanımlarıyla ilgili verilen bu geniş yetki karşısında, evleneceği kadın sayısına bir sınır getirilmiş; böylece hanımların endişeleri giderilerek teskin edilmiştir. Zira Müslümanlar yalnızca dört hanımı bir arada nikahı altında bulundurma hakkına sahip kılınmışken, Hz. Peygamber mevcut hanımlarından birini boşayıp onun yerine başkasını almaktan da sakındırılmış ve yeni bir evlilik kendisine haram kılınmıştır.

Cahiliye döneminde var olan kötü âdet ve hurafeler de Peygamber şahsında iptal edilmiş ve belli kurallar çerçevesinde sistemli hale getirilmiştir. Evlat edinme âdeti de bunlardan bir tanesidir. Buna göre evlatlık, öz oğlu gibi kabul edilir ve onun adıyla çağırılırdı. Hukuki işlemler, miras taksimi ve evlilik yasakları da tıpkı baba-oğul işlemleri gibi olurdu. Bu geleneğin hüküm sürdüğü dönemde Hz. Peygamber, Zeyd b. Harise'yi evlat edinmişti. İslam ise, bu müesseseyi Hz. Peygamber'den başlamak suretiyle iptal etmiş ve “evlatlığın, öz evlada denk olmadığı” hükmünü getirmiştir. Ayrıca nesep veya evlilik sebebiyle “mahremlik” söz konusu değilse, bülüğa erdiğinde erkek çocuğu kadına; kız çocuğu da erkeğe karşı “namahrem” saymış; aralarında evlilik caiz görmemiştir.

Buna ilaveten evlatlığın gerçek bir yakınlık bağı olmadığı ve hukukî bir değerinin de bulunmadığını belirtmek üzere Yüce Mevlâ, Hz. Peygamber'in daha önce evlatlığı olan kişinin boşadığı kadınla evlenmesini emretmiştir. Böylece iki yanlış gelenek yıkılarak topluma yeni birtakım prensipler getirilmiştir: Öncelikle cahiliye döneminin kötü bir âdeti olan evlatlık karısı ile evlenmeme geleneğini bizzat kendi ailesi içinde uygulayarak kaldırmıştır. Sonrasında ise fakirlerin, soylularla denk olamayacağı ve onlarla evlenemeyeceği şeklindeki düşüncüyü kendi halasının kızı olan Zeyneb'i azatlı kölesi olan Zeyd ile evlendirerek toplumdaki sınıflaşmayı kaldırmış ve herkesin birbirine eşit olduğunu göstermek istemiştir. Boşanma sonucunda ise, sırf peygamber hatırı için dengi olmayan biriyle evlenmeye razı olmuş olan Zeyneb ve ailesinin itibarını yükseltmiş ve onun ortada kalmasını önlemiştir.

Kur'an, Müslümanlara Hz. Peygamber'in şahsında misafirlik, davet ve yemek adabı gibi hususları öğretmiş; evlere nasıl veya ne

zaman girileceğine ve bir şey istendiğinde nasıl talep edileceğine yönelik ilkeler vazetmiştir. Davetlerde, kalplerin temiz kalması ve herhangi uygunsuz duruma fırsat vermemek için mahremler dışında kadın-erkek ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken hususlar evrensel kural olarak konulmuştur. Buna göre, erkeği evde olmayan bir hanenin hanımı ile perde arkasından konuşmanın en doğru yöntem olduğuna işaret edilmiştir. Ancak bu noktada eşlerinin mahrem yakınlarına farklı bir uygulama getirilmiş; genel anlamda bütün nesillerin mümine kadınlarına, özel manada da Rasûlüllah'ın hanımlarına hitap edilerek evlerinde kimlerle perdesiz olarak doğrudan görüşebilecekleri, yoruma ihtiyaç bırakmayacak şekilde bildirilmiştir.

Aynı zamanda Peygamber hanımlarının özel durumları sebebiyle edep kurallarına daha fazla önem göstermeleri, dolayısıyla normal şartlarda da yabancı erkeklerle konuşurken, konuşma tarzlarına dikkat etmeleri gerektiği haber verilmiştir. Bu arada, sadece Rasûlüllah'ın eşleri ve kızları hakkında değil; mümine kadınlara hitap edilerek iffeti korumak, fitne kapısını kapatmak ve neslin bozulmasını önlemek için örtünme farz kılınmıştır.

Peygamber hanımları, sahip oldukları özel konumları yanında kimi zaman imtihana tabi tutulmuş ve bu sayede toplumsal bazı ahlaki, hukukî ve imanî ilkeler Müslümanlara bildirilmiştir. Bu noktada iftira ve dedikodular karşısında hüsn-ü zan ile hareket etmenin gerekliliği ve suç ispat edilinceye kadar herkesin masum olduğu ilkesi öğretilmiştir.

Aile, peygamber ailesi olsa da çeşitli sebeplerle o'nun huzurunu kaçırdıklarında hanımları derhal ilahi uyarıya muhatap kılınmış; onlara karşı gerekli tedbirler aldırılmıştır. Daha da ilginç olanı, Müslümanlar Hz. Peygamber'in önderliğinde Arabistan'a hâkim durumda iken ve toplumsal hayatta fakirlik yerini refaha bırakmışken o, temel ve zarûrî ihtiyaçların dışında kalanlara müsaade etmemiştir. Bunun karşısında, daha iyi bir geçim isteyen hanımlar bir kez daha testten geçirilmiş ve dünya ile ahiret arasında tercih yapmaları onlardan istenmiş; kısacası bu istekleri üzerine onlara seçim hakkı tanınmıştır. Sonuçta eşleri, şaşaalı bir hayat yerine Hz. Peygamber'i tercih etmişlerdir.

Tüm bunlar yanında Rasûlüllah'ın hanımlarına uyarılarda bulunulmuş ve o'nun hanımı olmanın neticesinde evlerinde dahi kendilerine yüklenen sorumluluklar açıkça bildirilmiştir. Bu husus bildirilirken de şeref ve mevkileri sebebiyle işleyecekleri günahların ikiye katlanacağı; kendilerinden kaynaklanacak itaat, teslimiyet ve iyiliklerin de iki katıyla değerlendirileceğini ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımları şahsında bütün Müslüman kadınlara verilen

eğitimde onlara yüklenen görev ve sorumlulukları kısaca şöyle sıralayabiliriz: İhtiyacı dışında sokaklarda gelişigüzel dolaşmamak ve sokağa çıktıklarında ise ilk cahiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmamak. Namaz kılmak, zekât vermek, Allah'a ve Peygamber'ine itaat etmek, Allah'ın âyetlerini okumak ve hikmetli düşünüp davranmak.

Son olarak; cefakâr, fedakâr, sorumluluklarla dolu örnek bir aile olmanın ve müminlerin manevi annesi olarak ilan edilmenin neticesinde Hz. Peygamber'in vefatından sonra hanımlarıyla evlenilemeyeceği hükme bağlanmakta, o'nun vefatından sonra veya o'ndan boşandıktan sonra güzide eşleri olan hanımlarıyla evlenmenin Allah katında büyük bir günah olduğu bildirilmektedir.

Kısacası tüm bu âyetlerdeki belirlenen ilkeler, Hz. Peygamber ve o'nun ailesi şahsında Müslümanlara birçok muaşeret kuralını öğretmiş, bireyin huzur ve mutluluğunu tesis etmeyi ilke edinmiş, getirdiği emir ve yasaklarla diğer sahalarda olduğu gibi aile hayatında da büyük değişimler meydana getirerek toplumun temel taşı olan aileyi her türlü tehlikelerden korumuştur.

KAYNAKÇA

- Ateş, Süleyman, *İslam'da Kadın Hakları*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1996.
- Aydın, Mehmed Akif, "Aile", *DİA*. 2: 196-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Aydın, Mustafa, *İlk Dönem İslam Toplumu Şekillenışı*, İstanbul: Pınar yayınları, 1991.
- Bardakoğlu, Ali ve diğerleri (Heyet), *Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi: İlimler, Kavramlar, İsimler, Hükümler, Mekânlar*, İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1988.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Bayraktar Yayınları, 2005.
- Canan, İbrahim, "Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı Sempozyumu*, İstanbul, 2-3 Nisan 1988, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1988.
- Çelik, Ali, *Ahzab Sûresine Göre Aile Hukuku*, İstanbul: b.y.y., 1999.
- Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş, *et-Tefsirü'l-Hadis: Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*, trc. Mustafa Altinkaya, İstanbul: Ekin Yayınları, 1997.

- Derveze, Muhammed İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Mehmet Yolcu, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.
- Dikmen, Mehmet, *İslam'da Kadın Hakları*, İstanbul: Cihan Yayınları, 1989.
- Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa b. Ahmed b. Abdillâh , *Şeriatu'l-Kur'an: Min Delâili I'câzih*, Kâhire: Silsiletu's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1961.
- Eraslan, Sadık ve Ekrem Keleş, *En Güzel Örnek Hz. Peygamber*, Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Gümüş, Sadreddin, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed (s.a.v)'in Aile Hayatı*, İstanbul: Ravza Yayınları, b.y.y.
- Gümüş, Sadreddin, "Rasûlüllah'ın Aile Hayatı İle İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirilmesi", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı Sempozyumu*, İstanbul, 2-3 Nisan 1988, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1988.
- Hamîdullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar: Şerhu Tenwiri'l-ebzar*, Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik, *Siretü'n-Nebi*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, b.y.y.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 4. Baskı, 1998.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut: Dâru Sadr, 1960.
- İsrafilova, Faima, *Kur'an'ın Anlatımıyla Aile Hayatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bili Dalı, 2006.
- Kandemir, M. Yaşar, *Örneklerle İslam Ahlakı*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1979.
- Karagöz, İsmail, *Aile ve Gençlik*, Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Karaman, Hayreddin, *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995.
- Karaman, Hayreddin ve diğerleri (Heyet), *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: TDV Yayınları, 2007.

- Kılıç, Recep ve Diğerleri, *Hz. Peygamber'in Haytından Davranış Modelleri*, Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Tahkik: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce ve Mehmet Yolcu, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Öztürk, Mustafa, "İslam Öncesi Arap Toplumunda Ahvâl-i Şahsiyye Hukuku", *Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu*, İstanbul, 8. Türkiye Tefsir Akademisyenleri Buluşması, 1-3 Temmuz 2011, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Başkanlığı-İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü, 2011.
- Razi, Ebu Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin, *Tefsîr-i Kebîr = Mefâtihu'l-Gayb*, trc. Suad Yıldırım, Ankara: Akçağ Yayınları, 1993.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Peygamber'in Çağımıza Mesajları*, Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Yayınları, 2005.
- Sülün, Murat, *Kur'an Kılavuzu; Mutlak Gerçeğin Sesi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Tahkik: Ahmed b. Ali, Kahire: Dâru'l-Hadîs, b.y.y.
- Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Tefsîru't-Taberî: Câmiü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru İbn Hazm-Dâru'l-A'lâm, 2002.
- Temel, Ali Rıza, *Mutlu Bir Yuva Nasıl Kurulur, Nasıl Korunur*, İstanbul: Harf Yayınları, 2006.
- Topaloğlu, Bekir, *İslam'da Kadın*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1995.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat, b.y.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, İzmir: Anadolu Yayınları, 1991.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed,
*el-Keşşaf an Hakaiki Gavâmizi't-Tenzül ve Uyunü'l-Ekavil fî
Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 2012.